Unele aspecte filologice ale letopiseţului ţării Moldovei al lui Ion Neculce

Estelle Variot

▶ **To cite this version:**

Estelle Variot. Unele aspecte filologice ale letopiseţului ţării Moldovei al lui Ion Neculce. Colloque international consacré aux " Probleme actuale de lingvistică română [Problèmes actuels de linguistique roumaine] in memoriam Acad. Nicolae Corlăteanu ", Université d'Etat de Moldavie, Chişinău, May 2015, Chişinău, Moldavie. pp.40-48. hal-03538839

HAL Id: hal-03538839
https://amu.hal.science/hal-03538839

Submitted on 14 Nov 2022

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Litere
Departamentul Limba Română,
Lingvistică Generală şi Limbi Clasice

PROBLEME ACTUALE DE LINGVISTICĂ

Materialele simpozionului ştiinţific cu participare internaţională
Chişinău, 15-16 mai 2015

In memoriam
Acad. NICOLAE CORLĂTEANU
100 de ani de la naştere

Chişinău, 2015

CZU 80/81(082)=00
P 93

COMITETUL ŞTIINŢIFIC
M.cor.AŞM Anatol CIOBANU (Chişinău)
Prof.dr.hab. Ion DUMBRĂVEANU (Chişinău)
Prof.dr.hab. Klaus BOCHMANN (Lepzig)
Prof.dr. Stelian DUMISTRĂCEL (Iaşi)
Prof.dr. Onufrie VINŢELER (Cluj-Napoca)
Prof.dr. Gheorghe MOLDOVANU (Suceava)
Prof.dr. Ana BORBELY (Budapesta)
Dr.hab. Anatol EREMIA (Chişinău)
Prof.dr.hab. Ion MANOLE (Chişinău)
Prof.dr.hab. Ludmila ZBANŢ (Chişinău)
Prof.dr.hab. Gheorghe POPA (Bălţi)
Dr.conf.cercet. Maria COSNICEANU (Chişinău)
Dr.conf. Constantin-Ioan MLADIN (Skopje)

COMITETUL DE ORGANIZARE
Dr.hab.prof. Irina CONDREA, preşedinte
Dr.conf. Claudia CEMÂRTAN
Dr.conf. Alexandra GHERASIM
Dr.hab.conf. Gheorghe COLŢUN
Dr.conf. Viorica MOLEA
Dr.lect. Marin BUTUC
Lect. sup. Elena BANARI

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

„Probleme actuale de lingvistică", simpozionul ştiinţific (2015; Chişinău). Probleme actuale de lingvistică: Materialele simpozionului ştiinţific cu participare internaţională: În memoriam acad. Nicolae Corlăteanu: 100 de ani de la naştere, 15-16 mai 2015, Chişinău / com. şt.: Anatol Ciobanu [et al.]. – Chişinău: CEP USM, 2015. – 379 p.

Antetit.: Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Litere, Dep. Lb. Rom., Lingvistică Generală şi Lb. Clasice. – Texte : lb. rom., engl., ucr., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Bibliogr. la sfârşitul art. şi în subsol. – 60 ex.

ISBN 978-9975-71-662-8.

80/81(082)=00
P 93

ISBN 978-9975-71-662-8

© USM, 2015

SUMAR

EVOCĂRI 5

Anatol CIOBANU
ACADEMICIANUL NICOLAE CORLĂTEANU – FONDATORUL ŞI PROMOTORUL LIMBII ROMÂNE ÎN BASARABIA POSTBELICĂ 5

Anatol EREMIA
ACAD. NICOLAE CORLĂTEANU, ÎN APRECIEREA GENERAŢIILOR DE FILOLOGI 10

Onufrie VINŢELER
NICOLAE CORLĂTEANU OMUL ŞI SAVANTUL 15

GRAMATICĂ, FONETICĂ, DIALECTOLOGIE 25

Emilia OGLINDĂ
CONJUNCTIVUL, EXPONENT AL DIVERSELOR TIPURI ALE MODALITĂŢII 25

Vasile BAJUREANU
FRAZE CU PROPOZIŢII SUBORDONATE SINCRETICE ŞI CONTRIBUŢIA UNOR FACTORI EXTRAGRAMATICALI LA IDENTIFICAREA LOR 31

Vladimir ZAGAEVSCHI
ADAPTAREA ÎMPRUMUTURILOR DIN ALTE LIMBI LA TIPURILE ACCENTUALE DE BAZĂ DIN LIMBA ROMÂNĂ 34

Estelle VARIOT
UNELE ASPECTE FILOLOGICE ALE LETOPISEŢULUI ŢĂRII MOLDOVEI AL LUI ION NECULCE 40

Alexei CHIRDEACHIN
PARTICULARITĂŢI ACUSTICE ŞI GRAFICE ALE STRUCTURILOR MONOFONEMATICE CONSONANTICE COMPUSE CA UNITĂŢI FONETICO-FONOLOGICE (ÎN BAZA MATERIALULUI LIMBII ENGLEZE) 49

Angela BOICENCO-ARSENI
LITERARIZAREA UNOR ELEMENTE POPULARE ÎN OPERA LUI GEORGE COŞBUC 57

Ludmila STARODEDOVA, Sonia DOLAPTCHY
PERSPECTIVE LINGUISTIQUE, HISTORIQUE ET SOCIALE DE CERTAINES VARIÉTÉS GÉOGRAPHIQUES DU FRANÇAIS CLASSIQUE EN FRANCE 62

PRAGMATICĂ, STILISTICĂ ŞI CULTIVAREA LIMBII 66

Viorica MOLEA
LEXICUL ORAL NEOLOGIC. TERMENI LA MODĂ 66

Ludmila BOTNARCIUC
CULTIVAREA VORBIRII - PREOCUPARE CONTINUĂ ÎN FORMAREA INIŢIALĂ A SPECIALISTULUI MEDICAL 74

Maria ONOFRAŞ
CÂTEVA OBSERVAŢII REFERITOARE LA CORECTITUDINEA LIMBII 79

Tatiana VERDEŞ
NOI TENDINŢE ALE DISCURSULUI POLITIC DIN REPUBLICA MOLDOVA (Campania electorală din 2014) 83

Elena UNGUREANU
DYNAMIC HYPERTEXT OF WIKIPEDIA 88

Tatiana TREBEŞ
ACTUL DE NUMIRE CA ACT DE VORBIRE 97

Dorina BOICO
LET'S SPEAK A PLAIN LANGUAGE OF ACRONYMS, ABBREVIATIONS, CLIPPINGS, INITIALISMS AND BLENDS 103

LINGVISTICĂ GENERALĂ ŞI CONTRASTIVĂ 111

Ion DUMBRĂVEANU
TIPURI ŞI MODELE DE COMPUSE TEMICE ÎN LIMBILE ROMANICE ACTUALE 111

Liuba PROCOPII
ANALIZA LINGVOCULTUROLOGICĂ A PROZEI LUI ION DRUŢĂ 117

Viorica LIFARI
AFECTIVITATEA ŞI LINGVISTICA COGNITIVĂ 124

Natalia CELPAN-PATIC
POBLEME DE GRAMATICALIZARE A UNOR VERBE DE MIŞCARE (STUDIU CONTRASTIV) 131

Наталия ГОЛОВИНА
ЗАИМСТВОВАНИЯ В ДИСКУРСЕ НЕМЕЦКИХ КОЛОНИСТОВ ЮЖНОЙ БЕССАРАБИИ (1814-1940) 138

Татьяна СОРОКА
АКСІОЛОГІЧНА СЕМАНТИКА В ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 144

Valentina CHEVTCHOUK
L'ARGOT COMME TYPE DE COMMUNICATION DANS LE LANGAGE DES JEUNES (en exemple de la nouvelle de M. Cardinal «La clé sur la porte») 150

DISCURS LITERAR ŞI LINGVISTICĂ TEXTUALĂ 157

Victoria FONARI
DE LA ORFISMUL VIEREAN LA ANA EURIDICIZATĂ A LUI NICOLAE DABIJA 157

Dorina ROTARI
RESCRIEREA STĂNESCIANĂ A „ODEI (ÎN METRU ANTIC)" 166

Victoria VÎNTU
ARTELE POETICE CA ASUMARE A TRADIŢIILOR NAŢIONALE 175

Татьяна ПОДДУБСКАЯ
ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА С ПОЗИЦИИ ФЕМИНИСТСКОЙ ЛИНГВИСТИКИ 181

Валентина РАДКИНА
ФЕНОМЕН БИЛИНГВИЗМА В РОМАНЕ А.МАКИНА «ДОЧЬ ГЕРОЯ СОВЕТСКОГО СОЮЗА» 188

Oxana CREANGĂ
CONSTITUIREA CENTRULUI DEICTIC ÎN TEXTUL LITERAR NARATIV 193

Ina DRIGA
DESCRIEREA COMUNICĂRII NON-VERBALE ÎN DIDASCALII 201

TEXT ŞI DISCURS RELIGIOS 213

Irina CONDREA
„LITURGHIERUL" PUBLICAT ÎN 1815 LA CHIŞINĂU: ASPECTE GENERALE 213

Gheorghe COLŢUN
MOTIVE BIBLICE ÎN POEZIA LUI VASILE VOICULESCU 219

Octavian MOŞIN
RUGĂCIUNILE PARTICULARE: ABORDĂRI SEMANTICE ŞI PSIHOLOGICE LEGATE DE VÂRSTĂ 229

Oxana BASHIROV
PAREMIOLOGIA ROMÂNEASCĂ – MODEL DE EDUCAŢIE MORAL-SPIRITUALĂ A TINEREI GENERAŢII 233

Тетяна ШЕВЧУК
ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ГОТЬСКОГО ЄПИСКОПА ВУЛЬФІЛИ У МЕЖИРІЧЧІ ПРУТА І ДНІСТРА 240

Людмила ЛУЗАНОВА
СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕКСТУ ДИТЯЧИХ МОЛИТОВ НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІСТІВ БЕСАРАБІЇ 246

DIDACTICA DISCIPLINELOR FILOLOGICE 252

Marcel BÂLICI, Nadejda BÂLICI, Maria PRUTEANU
MODALITĂŢI DE ELABORARE ŞI VALORIFICARE A RESURSELOR FONETICE INTERACTIVE 252

Nadejda BÂLICI, Maria PRUTEANU, Marcel BÂLICI
STUDIEREA TANDEMULUI PRONUME PERSONAL + VERB PRIN INTERMEDIUL DIVERSELOR TIPURI DE TEXTE 260

Ina VERETINA-CHIRIAC
ÎNVĂŢAREA PRIN LECTURĂ 267

Aliona BUSUIOC
TRĂSĂTURILE DISTINCTIVE ALE TEXTELOR DE SPECIALITATE PENTRU MEDICINIŞTI ÎN CADRUL LECŢIEI DE LIMBA ROMÂNĂ 271

Constantin-Ioan MLADIN
LIMBA ROMÂNĂ – LIMBĂ STRĂINĂ. O PAGINĂ INSOLITĂ DE ISTORIE 278

Svetlana DERMENJI-GURGUROV
SUGESTII METODOLOGICE PRIVIND REALIZAREA PRACTICII PEDAGOGICE A STUDENŢILOR FILOLOGI 297

Olga DUHLICHER, Cristina BLAJIN
TEACHING ADULT LANGUAGE LEARNERS: ADVANTAGES, CHALLENGES AND SUGGESTIONS 308

Maria PRUTEANU, Marcel BÂLICI, Nadejda BÂLICI
ROLUL ALGORITMULUI P.I.S.C. ÎN FORMAREA COMPETENŢELOR DE PREZENTARE A UNUI MESAJ 313

Taiona YERDEŞ
SPECIFICUL METODELOR DE EVALUARE LA LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ. SUGESTII METODOLOGICE 320

TRADUCERE ŞI STUDII TERMINOLOGICE 330

Elena GHEORGHIŢĂ
EŞECUL PRAGMATIC ŞI TRADUCEREA DISCURSULUI ORAL 330

Ina ZAPOROJAN
ANALIZA COMPARATIVĂ A DISCURSULUI JURIDIC COMUNITAR ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ŞI FRANCEZĂ 336

Ольга КУДИНОВА
VIVA VOX ALIT PLENIUS: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ 341

Ingo DRUŢĂ
CONTRIBUŢII LA STUDIUL INTERDISCIPLINARITĂŢII ÎN TERMINOLOGIE 348

EUGENIA MINCU
TERMINOLOGIA MEDICALĂ ROMÂNEASCĂ – EXPRESIE A SPIRITULUI ROMÂNESC 355

Svetlana CORCODEL, Dan CORCODEL, Artur CORCODEL
ECONOMIC TERMINOLOGY IN THE STUDY OF LANGUAGE 361

Dorina MACOVEI
FORMAREA TERMINOLOGIEI ECOLOGICE ROMÂNEŞTI. MIJLOACE EXTERNE 367

13. Şčerba L. V. *Jazykovaja sistema i rečevaja dejatel'nost'*. – Leningrad, 1974.
14. Vasiliu Em. *Fonologia limbii române*. Bucureşti: Editura Ştiinşifică, 1965. – p. 58-67.
15. Zagaevschi Vl. *Culorile accentului*. – Chişinău: Ştiinţa, 1988. – p. 184.

UNELE ASPECTE FILOLOGICE ALE LETOPISEŢULUI ŢĂRII MOLDOVEI AL LUI ION NECULCE

Estelle VARIOT
Aix Marseille Université, CAER (France)[a]

Ion Neculce is one of the reprezentatives chronicler from OldMoldova. The author of The Moldavian Chronicle (Letopiseţului Ţării Moldovei) who wrote during the reign of Dimitrie Cantemir, and who continued Miron Costin's work, allows us to have a better view of the language used in this area by native inhabitants. The philological approach gives us the opportunity, thanks to the selection of some extracts, to descover the most distinctive outlinesof the language that was spoken at this time, and to make a connection with modern Romanian.

Keywords: *Romanian philology; Ancient Moldova; Ion Neculce; chronicler; cultural heritage; Dimitrie Cantemir*

Pentru majoritatea lingviştilor, legatura dintre limbaj şi gândire este strânsă, iar problematica generală ar fi de a determina care din acestea este anterioara şi care este consecinţa celei dintâi, în afară de cazurile în care avem a face cu onomatopee, de pildă. La origine, este clar că ne lipsesc unele elemente fundamentale, inerente evoluţiei către homo sapiens, care a permis apariţia unui limbaj diferit, în urma unor modificări ale creierului şi ale articulaţiilor capului. Este evident, de asemenea, că nu ştim întru totul cum s-a dezvoltat limbajul şi cum s-a diferenţiat în funcţie de continente, de regiuni, de etnii şi de triburi, ceea ce ne obligă să fim foarte prudenţi în privinţa unor aspecte şi, în acelaşi timp, foarte interesaţi să descoperim numeroase informaţii referitoare la limbaj şi la limbile care au derivat din acesta. Ideea generală este că sunt limbi care au circulat pe cale scrisă şi/sau pe cale orală şi că unele s-au pierdut total sau în parte de-a lungul timpului, fie prin stingerea tuturor locutorilor, fie prin impunerea altor limbi asupra celor ale autohtonilor. Aceste mecanisme au fost accelerate, în cazul războaielor, dar, din când în când, limba exprimă voinţa, prin unele detalii de pronunţare sau prin unele forme, de a păstra totuşi o parte a acestui patrimoniu.

Limba păstrează memoria poporului chiar dacă acesta a putut să uite moştenirea lui. Contactele dintre populaţii au generat o serie de consecinţe, din punct de vedere cultural şi lingvistic, între altele. Cu timpul, unele limbi s-au despărţit şi altele, care n-aveau nimic comun, au interferat, ceea ce implică, progresiv, o uitare a elementelor comune şi, paralel, o voinţă de a analiza diferenţele şi convergenţele şi să se propună unele modalităţi de a ajuta cea mai mare parte a populaţiilor să înţeleagă vorbele celorlalţi, în scris şi/sau în oral. Acestea sunt actele de naştere ale lingvisticii ca, de altfel, şi ale traducerii. Date fiind unele trăsături comune ale structurii comunităţilor umane, se poate vedea că, în general, populaţia este repartizată în grupuri : persoanele care au autoritate comunică cu celelalte puteri şi fac războaie, cele care le sfătuiesc, care sunt în legătura cu divinităţile şi care pot interpreta semnele lor, şi restul populaţiei. Progresiv, necesitatea de a cunoaşte celelalte popoare şi limbile lor respective a crescut şi este şansa noastră că avem acces la o parte a patrimoniului nostru comun, prin intermediul stadiilor anterioare ale limbii, precum şi al păstrării unor manuscrise vechi, chiar parcelare. Situaţia diferă în ambele părţi ale Imperiului Roman (cel occidental şi oriental), mai ales în provinciile dunărene, şi implică un acces specific şi mai uşor la unele surse occidentale, pe când, în restul Orientului, a trebuit să se aştepte căderea Constantinopolui. Folosirea alfabetului chirilic, în provinciile istorice româneşti (Valahia, Moldova şi Ardeal), a provocat, ulterior, şi necesitatea de a reafirma latinitatea limbii române, în pofida unei influenţe reale slave sau străine, în Moldova, în epoca Cantemireştilor şi, apoi, în Ardeal, în timpul Şcolii Ardelene.

Prin urmare, putem să considerăm pe bună dreptate, că textele vechi, în cea mai mare parte, religioase sau istorice (cronici), conţin adevărate tezaure inestimabile, din punct de vedere lingvistic şi cultural, în afară de faptul că, în cazul cronicilor, este vorba, deseori, de contemporani ai faptelor. Precizăm totuşi, de la început, că ne vom concentra în acest studiu asupra elementelor filologice, ca să evidenţiem rolul jucat de textele vechi româneşti în revelarea patrimonului lingvistic al limbilor romanice.

În cadrul acestei scurte intervenţii, am ales unele fragmente ale *Letopiseţului Ţării Moldovei* precedat de *O samă de cuvinte*, al lui Ion Neculce (de la Dabija-Vodă pînă la Constantin Mavrocordat). Ion Neculce este un cărturar român care s-a născut în 1672 şi s-a stins din viaţă în 1745, ceea ce evidenţiază faptul că a avut o activitate susţinută între secolele al XVII-lea şi XVIII-lea, o perioadă foarte bogată, date fiind influenţele sporite ale Rusiei, ale Poloniei şi ale Turciei, precum şi ale Greciei, cu unele tulburări majore interne în Moldova, care s-au petrecut în timpul domniilor lui Dimitrie Cantemir şi ale predecesorilor săi. Originile lui familiale greceşti şi înrudirea sa prin ramura paternă cu

Vasile Lupu, ca, de altfel, şi căsătoria sa cu o descendentă a Cantacuzinilor (se ştiu puţine lucruri despre mama sa) vor suscita mai multe întrebări în ceea ce priveşte limba folosită de Ion Neculce, care se perinda între Valahia şi Moldova. Graţie legăturilor sale de rudenie cu puterea şi datorită carierei administrative şi juridice (a fost judecător în 1741), învăţatul moldovean a urcat treptele scării sociale şi a ocupat posturi care îl vor ajuta să scrie cronica Moldovei din 1733 pînă în anul 1743.

Pentru **primul fragment** [Neculce : 2012, 2][1], dispunem de grafia manuscrisă a letopiseţului (online) pe care o vom compara cu ediţia critică a lui Gabriel Ştrempel din 1982, care cuprinde transliterarea normalizată a românei chirilice, scrise de autorul moldovean. Cât priveşte celelalte fragmente, avem doar pentru moment ediţia critică menţionată *supra*.

În **întîiul fragment**, este de remarcat că, în **grafia originală** cu caractere tipărite şi cursive, apar unele trăsături specifice limbii române vechi : evoluţia consoanei latine -d- + -e-/-i- care devine -dz- în româna veche – cu o slovă distinsă ѣ – şi -z- în româna contemporană. Prezenţa, de asemenea, a vocalei -u finale care pune în evidenţa problema interpretării acestui -u final, în anumite cazuri şi a evoluţiei normalizării.Pe lângă acestea, semnalăm unele accente deasupra unor vocale, care lipsesc în varianta transliterată, adăugarea destul de frecventă în partea de sus a unor vocale sau a unor consoane uitate sau omise şi prezenţa consoanei chirilice fita transliterată cu -f- în fiecare dată (« fi »).Observăm, de asemenea, că ortografia unor cuvinte a evoluat de-a lungul timpului, de exemplu, în cazul verbului auxiliar (a) fi la plural (persoană a III-a) : grafia originală foloseşte slova -ѣ- care corespunde lui -ă- : în textele mai recente, normalizarea a incitat să-l înlocuiască cu -u-,iar apoi cu -î-. De asemenea, prezenţa aceleiaşi - în grafia chirilică transcrisă -ă- a devenit -e- în româna modernă literară.Punerea în evidenţă a acestor fapte ne obligă să subliniem importanţa comparaţiei ambelor grafii din perspectivă filologică şi să percepem detaliile evoluţiilor fonologice. Din punct de vedere **fonologic**, observăm alternanţe fonetice : -a-/-ea- « samă » ; evoluţia grafiei la persoana a III-a, a verbului auxiliar « (a)fi » -ă-/-î- « sănt » ; -e-/-i- « ceti », în loc de « citi » ; dublarea vocalei -i- înaintea numelor« domniїa » ; « domnii » ; « Dabijii », conjuncţii « Decii ». Cât priveşte **morfologia**, sunt de semnalat : evoluţia tratamentului genitivului masculin singular propriu, în declinarea nu-

---

[1]« O sămă de cuvinte ce sînt auzite din om în om, de oámeni vechi şi bătrîni, şi în létopisăţu nu sînt scrise, ce s-au scris aicea, după domniїa lui Ştefăniţă-vodă, înaintea domniii Dabijii-vodă. Decii cine va ceti şi le va créde, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine ; cine precum îi va fi voia, aşîa va face. » [https://tipariturиromanesti.wordpress.com/2012/10/23/ion-neculce-o-sama-de-cuvinte-si-letopisetul-tarii-moldovei-sec-xviii/; transliterarea folosită este disponibilă în NECULCE, Ion. *Letopiseţul Ţării Moldovei*. Bucureşti, editura Minerva. 1982. 161.

melui în româna veche şi cu adăugarea elementului proclitic -lui invariabil în româna contemporană, pe de o parte, şi declinarea numelui propriu, pe de altă parte, (« domniia lui Ştefăniţă-vodă, înaintea domniii Dabijii-vodă »). Amintim, de asemenea, unele forme vechi « aicea » [alternanţa -e-/-i- şi adăugarea particulei finale -a care insistă asupra caracterului urgent sau presant (a se vedea şi « atuncea »] ; « aşîa » [tendinţă prin care se intercalează -î-, ceea ce duce la pronunţarea silabei finale]. În domeniul **sintaxei**, relevăm, prin acest fragment, tendinţa de a construi subordonate complexe şi subordonate cu o punctuaţie neaparentă în original (ca şi în majoritatea textelor vechi). Observăm şi forma nearticulată « cuvinte » urmată de subordonata relativă introdusă prin « ce ». Trăsăturile specifice legate de **originea cuvintelor** demonstrează : preponderenţa elementului latin : « o », din lat. « una » ; « de », din lat. « de » urmat în ambele cazuri de acuzativ ; « cuvinte », din lat. « conventum », cu sensul de : adunare, întrunire ; înţelegere după DEX ; în română « vorbă », ce exemplifică o evoluţie semantică de la sensul propriu la figurat ; « ce », din lat. « quid » ; « sînt » (« sunt » în româna modernă, din lat. « sunt » (latin : sum, es, esse, fui, futurum] ; « auzite », participiul verbului « auzi », din lat.« audio, - is, -ire » ; « din », din lat. « de » + « in » ; « om » (Ac.) şi « oăneni » (Ac.), din lat.« homo, hominis » ; « vechi » (Ac.), din lat. pop. « veclus »; « şi », din lat. « sic » [cu sensul de « aşa »], evoluţie semantică şi gramaticală în română, unde devine o conjuncţie de coordonare] ; « bătrîni » (Ac.), din lat. « veteranus, veterani [Ac. veteranum] », având înţelesul de « persoană în vârstă, care a încheiat stagiul militar » [de asemenea, evoluţie semantică, fiindcă în română, bătrîni este într-un fel sinonim cu « vechi »] ; « nu », din lat.« non » ; « scrise » participiul verbului « (a) scrie », din lat.« scribo, -es, -ere » ; « s-au », din lat. « se » + forma derivată din verbul « (a) avea » [habeo, -es, -ere] ; « aicea », din lat. « ad-hicce » + particula « -a » ; « după », din lat. « de post » ; « domniia » (Ac.), din lat. « dominus » + -ie] + « -a » (forma articulată] ; « lui » (G.), formă nevariabilă care se trage din deicticul lat. « ille, illa, illud » înaintea formei « Ştefăniţă-vodă » ; « înaintea », din lat. « in » + « ab » + « ante » + particula adverbială « -a » (element al insistenţei, al caracterului urgent al unei acţiuni) ; « Decii », din lat. « de » + « aici », cu dublarea vocalei (posibilă contaminare cu elementele precedente « domniia » ; « cine », din lat.« quis » (« quem » la acuzativ în latină) ; « va » forma care se trage din latină « volet » (« volo, volere ») folosită în construcţia viitorului ; « le » (Ac.), formă pronominală feminină de plural, care se trage, din lat. « illas » (la singular, « ille, illa, illud ») ; « créde », din lat. « credo, credere » ; « bine », din lat. « bene » ; « precum », din lat. « per » + « quomodo » ; « aşîa », din lat. « eccum-sic » (cu un fenomen de palatalizare/detalizare propriu subdialectului moldovenesc) ; « face », persoană a III-a a verbului « (a) face », din lat. « faceo, facere ». Alte elemente sunt prezente, la un nivel

mult mai rar : elementul unguresc : « sámă » (N.) din « seamă », care provine din magh.« szam » ce înseamnă în română « cont ; recensământ » ; cel slav : « létopisăţu » (Ac.) din sl. « létopĭsĭcĭ », « vodă » din slavonă « (voje)voda »,« ceti » din sl. « četiti », « voia » (Ac.) din sl. « voija » ; grecesc : « Ştefăniţă », din greacă « stephanos » (probabil, în română, prin intermediul slavului) + sufixul diminutiv « -iţă » folosit pentru nume şi adjective. Observăm şi unele cuvinte de origine necunoscută, cu o posibilă influenţă bulgară « iară ».

Al **doilea fragment** (Neculce, 1982, 642)[2](precum şi următoarele) este o parte integrantă a letopiseţului lui Ion Neculce pe care îl avem la dispoziţie pentru moment numai în varianta transliterată. Ne arată progresul alianţelor în această regiune. Fragmentul de faţă ni s-a părut foarte interesant de analizat, deoarece înregistrează unele forme mai deosebite, din punct de vedere fonologic mai ales. De pildă, apar, în forma transliterată pe care am avut-o la dispoziţie, particularităţi **fonetice** : consoana -h- în loc de -f- : « hi », « hie », care marchează o disjuncţie în etapa de transcriere sau o nouă etapă, mai ales la nivel regional şi dialectal. Fragmentul evidenţiază şi existenţa unor contacte între popoare foarte diferite şi mai ales a unor conflicte importante între acestea, în nordul Europei ca şi cum în partea centrală a ei, cu alianţe şi influenţe străine care au dus la modificarea unor graniţe, dar nu a sufletului poporului. De asemenea, notăm formele vechi cu -dz-, în loc de -z- pentru cuvintele moştenite din latină, care conţin -d- urmat de -e- sau -i- : « dzic » (prezent de două ori şi scris în mod identic), în loc de « zic », « dzicînd », în loc de « zicînd » ; alternanţă -ş- / -s- în cuvîntul « (să să) aşedeze », în loc de « (să se) asedieze » ; -gi-/-j- : « giuruit ». Cît priveşte vocalele, subliniem alternanţele -ă-/ -e- : « să să [...] », în loc de « să se » ; -a- / -ea- : « margă », în loc de « meargă » (de două ori în fragmentul selecţionat) ; căderea sau omiterea unor vocale finale (cu o posibilă rectificare drept în sus cuvintelor respective : « să-ş », în loc de « să-şi », « temîndu-s<ă> », în loc de« temîndu-să », « prim<ă>vară », în loc de « primăvară » ; -o-/ -u- : « poroncă », în loc de « poruncă » ; -e-/ -i- « Neculai », în loc de « Nicolae ». În sfera **morfologiei**,

---

[2] « Dzic unii c-ar hi sfătuit, Şfedul şi voevoda Chiovschii să să aşédeze Hotinul, ca să le hie lésne de acolo să margă la Chiov : că tot nădăjduia, Şfedul că va mai putea să-ş dea palme cu Moscalul. Iar unii dzic că ar fi sfătuit Neculai-vodă, temîndu-s<ă> că nu a putea şedea în Iaşi de Dumitraşco-vodă, dar alţii că Neculai-vodă au giuruit încă împărăţiei 100 de pungi bani, ca să nu facă Hotinul. Ce adevăr ne se şti. Ştiu că de prim<ă>vară au luat şi Ţinutul Hotinului, de l-au făcut olat cetăţii, iar la anul au luat şi Cernăuţii să-i facă olat, dzicînd că tot de Hotin au fost. Iar lui Stenislav l-au venit poroncă să margă iar la Udriiu, şi s-au întors. În NECULCE, Ion. *Letopiseţului Ţării Moldovei*, Bucureşti, Editura Minerva, ediţie critică şi studiul introductiv de Gabriel Ştrempel,. 1982, p. 642.

relevăm diferite trăsături deja prezente la Miron Costin, care etalează norma în această epocă : folosirea pluralului de indicativ prezent la persoana a III-a, în loc de forma de singular : « au giuruit », în loc de « a giuruit » ; « au luat », în loc de « a luat » « de l-au făcut », în loc de « de l-a făcut », « i-au venit », în loc de « i-a venit », « s-au întors », în loc de « s-a întors ». Observăm chiar în această epocă prezenţa formei articulate pentru toponime : « Cernăuţii », tot în vigoare în anumite cazuri şi în zilele noastre. În domeniul **sintaxei**, se înregistrează inversiunea unor propoziţii (subordonată relativă cu principala) ca efect de stil : « ce adevăr nu se ştie » ; prezenţa numelui propriu la dativ la începutul frazei, când stă pe lângă forma pasivă a verbului « Iar lui Stenislav i-au venit poroncă ». Aceste construcţii lasă cititorul să înţeleagă că există urme de îndoială asupra a ceea ce s-a petrecut şi, prin urmare, Neculce emite unele rezerve şi, pe de altă parte, domnitorii sunt sub stăpînirea unor puteri exterioare nereperate sau reale, ceea ce poate trăda o formă de cenzură. Se pare că ar fi trebuit folosită forma « că nu va putea », în loc de « că nu a putea » (viitorul, în loc de infinitivul scurt). Analiza **originii cuvintelor** din acest fragment demonstrează unele aspecte deosebite. Elementul latin este tot foarte important : « Dzic » din verbul « (a) dzice » > « (a) zice » se trage din lat. « dico, dicere » (« dicunt » la persoana III-a din plural) ; « unii » din lat. « unus, una, unum » (« uni » la plural nominativ, la persoana III-a) ; c-ar : din lat. « quod » + formă derivată din verbul « habeo, habere » ; « hi » din verbul « (a) fi » provine din lat. « sum, es, esse, fui, futurus sum » ; « şi » din lat. « sic » (după cum s-a amintit mai sus, proces de evoluţie semantică în română faţă de latină) ; « să », din lat. « si » ; « să », o variaţie a formei « se », din lat. « se » ; « aşédeze » din verbul « asedia » care se trage, din lat. « assediare » ;« ca », din lat. « quam » ; « le » forma de dativ plural, din lat.« illarum » ; « de », din lat. « de » ; « acolo », din lat.« eccum-illoc » ; « margă » forma conjunctivă a verbului « (a) merge », din lat. « mergere » ; « la », din lat. « illac » ; « tot », din lat. « totus, tota, totum » ; « va » din verbul « (a) vrea, vrere » se trage, din lat.« volo, volere » ; « mai », din lat. « magis » ; « putea », din lat. « puteo, putere » ; « -ş », din lat.« sibi » ; « să-ş dea » din verbul « (a) da, dare » (conjunctiv) se trage, din lat. « do, dare » ; « palme » (Ac.), din lat. « palma, palmae [Ac.Palmam] » ; « cu », din lat. « cum » ; « temîndu-s<ă> » gerunziul verbului « (a) (se) teme », din lat.« temeo, temere » ; « şedea », din lat.« sedeo, sedere » ; « în », din lat.« in » ; « alţii » forma de plural articulată a « altului », din lat. « altus, alta, altum » (la plural, « alti ») ; « au giuruit » perfectul compus al verbulului « (a) jurui » din magh. « gyűrűzni » (însemnînd în rom. « (a) logodni ») ; « încă », din lat. « unquam » ; « împărăţiei » formă de dativ a numelui « împărăţie », din lat. « imperator » « împărat » + **-ie** ; « nu », din lat.« non » ; « să nu facă » conjunctivul verbului « (a) face », din lat. « facio, facere » ; « Ce », din lat.

« quod » ; « adevăr », din lat. « ad » + « de + « verum » ; « ştie » şi « Ştiu » forme ale verbului « (a) şti » (respectiv persoană a III-a şi întîia a prezentului indicativ), din lat. « scio, scire » ; « prim<ă>vară » din lat. « primavera » ; « au luat » perfectul compus a verbului « (a) lua », din lat. « levo, levare » ; « ţinutul » (Ac.) formă articulată a participiul substantivat « ţinut », din lat. « ţine » + -ut ; « cetăţii », formă genitivală a numelui « cetate », din lat. « civitas, civitatis, civitatem (în română, forma NAc se trage din forma latină de acuzativ) » ; « anul » (Ac.), formă articulată a numelui « an », din lat.« annus, anni [Ac. annum] » ; « fost » participiul verbului « (a) fi », din lat. « sum, es, essere, fui, futurus sum » ; « lui » forma genitivală proclitică înaintea numelor proprii, din lat. « ille, illa, illud » (« illius » ; « i-au venit » formă de dativ a pronumelui « i- », din lat. « is, ea, id » + perfectul compus al verbului « (a) veni », din lat. « veni, venire » ; « s-au întors » perfectul compus al verbului « (a) (se) întoarce », din lat. « intorquere ». Originea slavă este şi ea prezentă : « sfătuit » din « sfat » + -ui, din sl. « sŭvětŭ » ;« Şfedul » (N.) v. şvedul < pol. « Szwed »< nem. « Schwede » (însemnînd în ro. « suedez ») ;« voievodă » (N.) v. « voievod » < vsl. « voievoda », după « voĭ » şi « voliti » ; « Chiovschii » (G.), din sl « kĭev » + sufixul slav -ĭsc ; « nădăjduia » din verbul « nădăjdui » se trage din sl. « nadežda » ; « Moscalul » (Ac.) forma articulată din rus., ukr., sbcr. « Moskal » ; « vodă » abreviere pentru « voievod » (a se vedea mai sus) ; « poroncă » (N.) derivat regresiv al verbului « (a) poronci » din sl. « poručiti ». Avem, de asemenea, şi unele cuvinte din bulgară : « lésne » din bg. « lesno », la care se adaugă câteva cuvinte a căror origine este necunoscută : « iar » ; « dar » ; « 100 » (grafia arabă) în litere « o sută » : etimologie necunoscută ; « pungi » (Ac.) pluralul formei « pungă » ; « bani » (Ac.) pluralul formei « ban » (unitate monetară) ; « olat » (Ac.).

În cel de-al treilea fragment(Neculce, 1982, 645)[3]sunt evidenţiate legăturile dintre populaţiile Europei, ale căror graniţe s-a schimbat, cu timpul. Din punct de vedere **fonetic**, observăm tot alternanţa -dz-/-z- (faţă de româna modernă) : « vădzînd », -gi-/-j- : « agiutoriu » ; -c-/-g- : Petreburc (româna modernă : Petersburg). Cât priveşte vocalele, avem : dublarea lui -i : « Angriia », « Olandriia », « Mazoveţschii » ; -ao-/-uă- : « doao », din lat.

---

[3]« Deci s-au lăsat Angriia şi Olandriia a-i mai da agiutoriu, şi începus-a bate Franţojul pre Neamţu. Deci Neamţul vădzînd aşea, stătut-au şi alţi mediaturi între dînşii şi le-au făcut pacé, împărţind ţara Şpaniei în doao drept. şi pre undé le-au venit hotarăle, răsipit-au cetăţi şi tîrguri, de le-au stricat şi au făcut pace.

41. Pré atuncea au trecut şi un sol mare de la léşi la Poartă, anumé voevoda Mazoveţschii, de au aşădzat cu turcii céle amestecături multe. şi întorcîndu-s<ă> dela Poartă, au mărs la Avgust-craiul, şi apoi l-au trimis craiul şi la Petreburc, la împăratul Moscului. » (p. 645).

« duus, dua, duum » ; -ă-/-e- : « hotarăle », forma de plural a cuvîntului « hotar », din magh. « hatar » ; « aşădzat » ; -ă-/-i- : « răsipit », participiul verbului « (a) risipi », din bg. « razsjipia » scr. « rasipati » ; -ea-/-e- : « atuncea » ; -ea-/-a- : « aşea » ; omiterea vocalei finale : -e- « începus-a » ; -ă- adăugată în ediţia critică : « întorcîndu-s<ă> ».Cât priveşte **morfologia**, în afară de faptul menţionat mai sus, respectiv folosirea formei de plural la perfectul compus, la persoana III-a, în loc de forma de singular, ca normă a epocii (« au trecut », « de au aşădzat ») ; « pre », în loc de « pe » (forma folosită în zilele noastre la nivel regional, mai cu seamă ». Un alt aspect interesant este utilizarea formei de infinitiv scurt, în loc de conjunctiv (mai frecvent în româna modernă) « începus-a bate », « a-i mai da ». Analiza **etimologiei** cuvintelor folosite în acest fragment demonstrează aceeaşi unitate lingvistică, cu un element latin preponderent şi cu alte elemente provenite de la populaţiile cu care românii au intrat în contact : în afară de cuvintele semnalate deja în fragmentele precedente, menţionăm : « Deci », din lat. « de » + « ad-hicce » ; « s-au lăsat » perfectul compus al verbului « (a) lăsa », din lat. « laxare » ; « a-i mai da » infinitivul scurt întreg al verbului « (a) da », din lat. « do, das, dare » ; « agiutoriu », din lat. « ajutor, -oris, adjutorium » ; « începus-a bate » : mai mult ca perfectul verbului « (a) începe », din lat. « incipere » + infinitivul scurt întreg al verbului « (a) bate », din lat.« battuo, battuere » ; « pre » din lat ; « per » ; « stătut-au », din lat. « sto, stas, stare » ; « mediaturi » (N.), din lat. « medio, mediare » + -ură ; « între », din lat. « inter » ; « dînşii », din lat.« de » + « ipse, ipsa, ipsum » ; « pace » (Ac.), din lat. « pax, pacis [Ac. pacem] » ; « Ţara » (Ac.), din lat. « terra, terrae [terram] » ; « au stricat »perfectul compus al verbului « (a) strica » ; « au trecut » (perfectul compus al verbului « (a) trece », din lat. « extricare » ; « unume », din lat. « ad » + « numen, numinis » ; « céle », în loc de « acele », din lat. « ecce- ille, illa, illud » ; « amestecături » (Ac., « amestecătură la singular), din lat.*ammixtico, -care > rom. « amestecare » > « amesteca » + -ătură ;« multe » (la singular, « mult »), din lat.« multus, -ta, tum » ; « au trimis », din lat. « trimittere » ; « apoi », din lat. « ad » + « post » ; o influenţă slavă : tîrguri, forma de plural a cuvîntului « tîrg », "din sl. trŭgŭ ; « sol » din sl. « sŭlŭ » ;« craiul » (Ac.), din sl. « kralĭ ». Unele nume proprii sunt prezente : « Angriia » (N., în româna modernă, « Anglia ») din ngr. « Anglia », sîrb. « Anglija » ; « Olandriia » (N.), din olandeză « Holland », prin contaminare, forma învechită cu « -driia » (evoluţie din -l- + -i- la -r- + -i-), sau influenţă din latina savantă : « Holandia » sau « Olandia » (o greşeală sau un -r- epentetic sau analogic) sau Olandiia ; « Franţojul » (N., în zilele noastre, « franţuz » (alternanţă, -u-/-o- şi -j-/-z-) ; « Neamţul » (Ac.), din sl. « nĕmĭcĭ » ; « Şpanici » variantă a « Spanici » (G.,din Spanie [N.Ac.]), din lat. « Hispania » ; « léşi » (Ac.), din ucr. « leh » ; « Poartă » (Ac.), din lat. « poarta,

portae [Ac. portam] » ; « turcii » (Ac.), din turc. « tŭrk » ; « Avgust », din lat. « Avgustus » ; « Petreburc » din nemț. « Petersburg » ; « Moscului » (forma de genitiv a numelui « Mosc », în româna modernă, « Moscova », din sl. « Moskva ».

În concluzie, putem afirma că moştenirea lingvistică, culturală şi spirituală, transmisă de către Roma, constituie o urmă indelebilă care ne arată că trecutul face parte integrantă din prezent, ca, de altfel, şi din viitor. De asemenea, ne oferă informaţii lămuritoare asupra contextului în care s-a scris opera respectivă, mai exact *Letopiseţul* lui Neculce, şi asupra importanţei sale din perspectivă filologică. Considerăm că această analiză a unor fragmente ale cronicii lui Neculce contribuie la evidenţierea rolului filologiei în lingvistică, la care se adaugă necesitatea de a preciza fiecare aspect care poate ajuta la înţelegerea evoluţiei limbii şi a mijloacelor de îmbogăţire a acesteia.

Bibliografie

1. Foletul novel, tradus de Ioan Romanul sau Ion Frăncul, [Ţara Românească], 1693-1704, în Emil Vîrtosu (ed.) 1942: 1-172.
2. *Operă colectivă. Dicţionarul explicativ al limbii române*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România,*1984.*
3. *Operă colectivă. Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România. 1958.
4. COSTIN, Miron. *Letopiseţul ţării Moldovei*. Bucureşti, editura Minerva,1975.
5. GAFFIOT, F. *Dictionnaire latin-français*, Paris, Hachette, 1984. [reproduction de l'édition de 1934].
6. NECULCE, Ion. *Letopiseţului Ţării Moldovei*, Bucureşti,Editura Minerva, ediţie critică şi studiul introductiv de Gabriel Ştrempel,1982
7. VARIOT, Estelle. *Un moment significatif de l'influence française sur la langue roumaine : le dictionnaire de Teodor STAMATI (Iassy, 1851)*, Villeneuve d'Ascq, « Presses Universitaires du Septentrion », 3 tomes, 1997, 1494 p. (domaine : lexicologie).
8. ŞAINEANU, Lazăr, *Istoria Filologiei române*, Studii critice, deuxième édition, Bucureşti, 1895.
9. https://gawrylyta.files.wordpress.com/2011/10/letopisetul-tarii-moldovei-neculce-ion.pdf(accesat 15/02/2015;ora : 11.40)
10. https://tiparituriromanesti.wordpress.com/2012/10/23/ion-neculce-o-sama-de-cuvinte-si-letopisetul-tarii-moldovei-sec-xviii/ (accesat 15/02/2015 ;ora : 15) [primul fragment manuscris]